

نورلۇق يۈزدى

تۈرك اوجاقلارنىڭ ئاسراڧتارى باسۇمىچىسى

جلد : ۱ — ۲۱

نېسان ۱۹۲۸
اۈن یدىجىسى سنە

صاى : ۴ — ۱۹۸

اُنوغرافيا به دائر يازيلاق مقاله لرده اُنوغرافيانك تعريفى ، موضوعى ذكر ايتك وديكر علملره اولان مناسبتى ، اُنوغرافيا تدقيقاتى ايچون اساس تشكيل ايدهن مسئله لرى ، مشاهده و تدقيق مه تود و سيستملىرى كوزدن كچيرمك معناد اولمش ايسه ده بز بو طرز تدقيقى اختيار ايتك . اُنوغرافيا كى يكي تشكىل ايتمش علملرى ، تاريخى ، تاريخ انكشافى اوكره نك صورتيله تدقيق ايتك ده قولاى اولديغندن بومقاله من بو علمك تاريخه و تاريخ انكشافنه تخصيص اولمشدر . اُنوغرافيانك ذكر ايتديكمز مسائلى ديكر مقاله لرمزده تدقيق اولنه جقدر .

بومقاله لرمز ، دارالفنون نك اُنوغرافيا مدرسى خليل خالديك افنديله دوكتور فريدك افندى آراسنده جريان ايدهن مناظره و مناقشه لردن ملهم اولارق [تورك يوردى] قارلرينه اُنوغرافيا حقه ده مختصر بر معلومات و برمك ، اُنوغرافيانك آنا خطلىرى و ديكر مدنى مللك اُنوغرافيا تدقيقاتيله نه درجه ده علاقه دار اولدقلىرى كوسترمك مقصديله يازلمشدر . ابتدائى قوملر بيله كندى محيطلر نده ياشايان قبيله لرك آبرى خصوصيتلرينه كسب اطلاع ايتمه ي چوق سه وهرلر ، كندى قبيله لرينك وساىز اوروقلرك منشأ لرينه دائر اولان روايتلره بويوك بر اهميت عطف ايدهرلر . بو طريقله قبيله لرينك قويم تشكىللىرى تصنيف ايتك ايسهرلر . كندى لرينه خلف اولاجق نسللره توديع ايتك مقصديله حادته لره ، وقع لره دائر اولان روايتلىرى حفظ ايدهرلر . فقط بو نلرك بويابده كى معلوماتلى پك محدود اولوب كندى لرينه قومشواولان برقاق قبيله به انحصار ايدهر و اكثريتله واقعه تطابق ايتمز .

اسكى مدنى قوملر اُنوغرافىق مواد طويلامق خصوصنه بويوك بر اهميت عطف ايتمشلردر . اسكى مدنى قوملرك مؤلفلىرى ، وقع نويسلىرى طرفندن وجوده كتيريلن اثرلر پك قيمتدار موادى احتوا ايتكدهر . مثلاً چين وقع نويسلىرى اورته آسيانك كوچبه قوملرينه دائر برچوق مواد طويلامشلردر . بو نلرك اثرلر نده آمو ر نهري حواليسنده ياشايان

و صوكرادن منقرض اولان [بياض نسل] ه دائر برچوق معلومات مندرجدر .

يونان و روما مؤرخ و مؤلفلىرى اوروپانك اسكى قوملرى ، آسيانك اوروپا ايله قومشواولان اقسامنده و شمالى آفريقاده ياشايان قوملر حقه ده پك قيمتدار معلومات قيد ايتمشلردر . اسكى نلرى تعريف و تصوير ايدهن هر دوتس مصر ليلرك وساىز قوملرك آبرى خصوصيتلرينى تصوير ايتدىكى كى ، سه زار و تاجيكلر ده جرمانلرى تعريف و تصوير ايتمشلردر . پلىنى ، ديدور و استرابونلرك يونان و روما مؤرخلرينك اوروپاى استيلا ايدهن باربارلىرى ، هوللرى و غوللرى تصويرلرى اوروپا ليلر ايچون مهم اولدينى كى تورك قوللرينك اُنوغرافيا سييله علاقه دار اولديغندن تورك قوملرى ايچون ده حائر اهميتدر . بو محررلرك اثرلرى ابتدائى قوملرك دينلرى ، طرز اداره لرى ، تشكىلات اجتماعيه لرى و عموميتله تاريخلىرى ايچون پك مهم منبعلر اولدينى كى ، اُنوغرافيا تدقيقاتى ايچون ده حائر اهميت اثرلردر . حتى افسانه وى برماهيتى حائر اولوب هر دوتس طرفندن روايت ايديلن (نهور) لره و بو نلرك قورد شىكلى احراز ايده بيلمك استعدادى حائر اولمالرينه وسن شىخوخته ايرمه دن وفات ايدهن (كيه رپور) لره دائر اولان معلومات ده اُنوغرافيا تدقيقاتى ايچون حائر اهميتدر . بومعلومات اوزمان محرر و مؤرخلرينك دائره

نظرلرينى كوسترمك جهتندن مهم اولدينى كى ، تصوير ايديلن قوملرك احوالى اوكره نك نقطه نظرندن ده چوق مهمدر . فقط اُنوغرافيا تدقيقاتنده بواستى مؤلفلرك اثرلردن يالكر صوك زمانلر ده استفاده اولمايه باشلامشدر . فره زدر ، مورغان و لانغ كى عالملرك بومؤلفلرك اثرلردن استفاده صورتيله وجوده كتيرمش اولدقلىرى اثرلرى بوتدقيقاتك درجه اهميتى كوسترر .

هندو فرس كتابه لرى ، مصر هييه ر و غليفلرى ، آثور و بابله خط مسمو ايله يازيلاق كتابه لره اُنوغرافيا تدقيقاتى ايچون چوق مفيددر . عرب مؤرخ و محررلرينك اورته آسيا اقوامى تصويرلرى تورك قوملرينك اُنوغرافياى ايچون فوق العاده

بر اہمیتی حائزدر. عرب بحر و سیاحلرینک ایدیل-
اورال حوضہ لرندہ یاشایان اقوامک ، بالخاصہ بولغارلرک
باشقردلرک ، دشت قیچاقدہ یاشایان سائر تورک
قبیلہ لرینک طرز حیاتنی، عرف وعادتلرینی، مسکنلرینی،
طرز تلبسلرینی و سائرہ فی تصویرلری عینی درجہ دہ
مہمدر. خرسٹیانیلق مقصدیلہ تورک ایللرینہ کلش
اولان خرسٹیانیلمیسونرلرینک تصویرلری دہ آئنوغرانیہ
تدقیقاتندہ استفادہ اولوناجق اثرلردندر .

موغولارک ظہورنی آوروپالیلردہ شرق ملتلرینی
وبالخاصہ موغوللری تدقیق ایتمک آرزوسنی تولید ایتشدرد.
تجاری و عسکری نقطہ نظرلردن موغوللری و تورکاری
تدقیق و یاخود خرسٹیانیلق دعوت ایتمک مقصدینہ مبنی
۱۳نجی عصرک نصفدن سوکرا آوروپادن شرقہ
بر طاقم ہیئتلر و اشخاص کلشدر. مارکو پولو ،
بلان قارپینی ، روبروقویس لر بوجلہ دندر. مارکو
پولو موغول حکومتی مرکزیندہ ۲۰ سنہ اقامت
ایتمش و خانک اسیریلہ چیندہ و هندستاندہ اجرای
سیاحت ایتدیکی زمان بوتون مشاہدہ لرینی برائز
خالصہ یازمشدر. مارکو پولونک بو اثری بوکون
بیلہ اہمیتنی غائب ایتہ مشدر فریستوف قولومب، ماجلان،
واسقودی غومالرک جوغرانیہ دائر اولان
کشیاتلری آئنوغرانیہ تدقیقانی ایچون بکی و غایت
جاذب موادک طویلانسانسی موجب اولمشدر. بو
کشفلر مختلف تیپ مدنیتلر، قیرمیزی بدلی و حسی
انسانلر و بولرک طرز حیاتلری و مکیفیاتک مدنی قوملری
حقندہ اکساب معلومات ایتمہ من ایچون برواسطہ
تشکیل ایتشدرد. هندستان ، چین و ژاپونیہ ایلہ
مناسبتلر تأسیس اولنماسی مختلف قوم کتلہ لرک
حیاتیلہ علاقہ دار اولان آئنوغرافیہ تدقیقات ایچون
کنیش برزمین حاضر لامہدر. بوقوللرلہ مدنی ملتلر
آراسندہ مناسبتلر یاشلانیدن کوندن اعتباراً آوروپالیلر
نظریندہ نوادردن معدود اولان مواد طویلانمایہ یاشلا.
عیش و بومواد سوکرادن آئنوغرانیہ موزہ لرینہ و دیگر
فن و مۇسسہ لرینہ نقل ایدلشدرد. او عصرلردہ بوقیمتدار
موادی طویلایانلرک اک ایلری کلنلری بکی کشف
اولنمش و یاخود مناسبتلر تأسیس ایدلش بومملکتلرہ
خرستیانیلق اشرا یتمک مقصدیلہ کلن قانولیک میسیونہ ردی
اولمشدر. بولر بومملکتلرہ ہجرت و یاخود تجاری،
سیاسی و عسکری مقصدلرہ مبنی اجرای سیاحت
ایدن آوروپالیلری تعقیب ایدہرک آسریفانک، چینک
و آکریفانک و سائر مملکتلرک اک ہجرا گوشہ لرینہ

کلشدر ، بوقوملرک لسانلرینی اوکرہ نیشلر، لسانلرینک
نحو و صرفنی تألیف و کتب مقدسہ فی بولرک لسانلرینہ
ترجمہ ایتشلر و بوقوملرک طرز حیات، عرف
و عادتلرینہ ، دینلرینہ و سائر خصوصیتلرینہ دائر
اولان مشاہدہ لرینی تنبیت ایتشلردرد. چین و ژاپونیہ
حقندہ آوروپالیلرہ معلومات ویرہ لرینہ بومیسونہ رلردرد.
بولر ایلک دفعہ اولارق قیرمیزی بدلی و حشیلری،
اولرک طرز حیاتنی و عرف و عادتلرینی تصویر
ایتشلردرد. بومیسونہ رلر میانندہ لافیتو کی آئنوغرانیہ
تدقیقاتنہ فی اصوللری تطبیق ایدہ نلردہ اولمشدر .
۱۸نجی عصردن اعتباراً فی ہیئت سفیرلر
کوندلرک سورتیلہ القوامک تدقیقہ کیریشلشدرد .
۱۸نجی عصرک نصف اخیرندہ قووک بحر محیط
اطلاسی ، بریوسہ نک شمالی آسریقا، لاپہر روزہ نک
دور عالم سیاحتلری و روس آقادہ میسی ہیئت
سفیرہ سنک سیربادہ و روسہ نک آوروپا قسمندہ
اجرا ایتمش اولدینی تدقیقلری نتیجہ سندنہ آئنوغرانیہ
تدقیقانی ایچون فوق العادہ بر اہمیتی حائز اولان
مواد طویلانمشدر .

۱۹نجی عصرندہ آئنوغرانیہ تدقیقانی تہ کنیک
وصناع و فنونک انکشافیلہ متناسباً ترقی و انکشاف
ایتشدرد. واپورلرک ایلہ میسی ، دہمیر بولرک انشا
اولوناسی ، سولش قنالک حفری نتیجہ سندنہ
مسافہ لر قیصالمش ، ملتلر آراسندہ بر قابناشمہ دوری
باشلامشدر. آوروپالیلر مملکتلر و جودہ کتیرملر،
بومستملکلرہدہ جالوشمق و پارا قازائق و صنعتلہ
مأموریتلردہ بولونقی اوزرہ بر چوق آوروپالی
منورلر بومستملکلرہ کلشدر. بولر مشاہدہ لرینی
یازمشلر و اثرلر وجودہ کتیرمشلردرد. بو تدقیقلر
نتیجہ سندنہ کیت و کیفیت اعتباریلہ آئنوغرانیہ
دائر بر چوق اثرلر وجودہ کتیرلش و یک چوق
مواد طویلانمشدر .

۱۸نجی عصرندہ (وحشی انسان) حرق،
حتی اجتماعی و فلسفی تدقیقلر ایچون مہم بر موضوع
تشکیل ایتشدرد. بو عصرندہ جزویت لافیتو (اسکی
زمان عرف و عادتہ قیاساً آسریقا و حشیلرینک حویق)
نام اثرینی یازمشدر. مؤلف بو اثرندہ بالخاصہ
قنادا و حشیلرینی تصویر ایتشدرد. اسمنندہ
آکلاشیلیدی کی بو تدقیقلر فلسفہ ایلہدہ علاقہ داردر.
وحشی قوملرک عرف و عادتق و طرز حیاتلری،
دینلری و سائرہ می ازمان قدیمہ فی آکلامق ایچون

ایده رز. وحشیلرک دهده لرمزک طفولیت دورلرینی کوسترمه سی نه قادار حزین برمنظره تشکیل ایدر. بونکه برابر بو وحشیلرینی بشرک ابتدائی خالتی بوتون اشکالیه اراشه ایتمزلر. زیرا بنی بشر بدایتده حرث جهنتدن دها دون بدرجهده ایدی. « دیور.

ایشته بوساده تصویر آنتوگرافیائیک بوتون فلسفه سنی و کهنی احتوا ایدر.

فلسوفلرک و عالملرک بوقیلدن اولان تصورلری نتیجه سنده دائره نظرلر توسع ایتش ایشهده خرلرک انکشافی و تکاملی و بوتکاملک محرکلی حقدده نه بر مقیاس ونهده برتدقیق سیستمی تأسس ایتشدر. عالم بوترزده دوشونیشلریله نظریه لروضع ایتشدر ایشهده حقیقه واصل اولامه مشلردر. ۱۸ نجی عصرک اجتماعیات فلسفه سنده بویوک بررول اوینایان (انسان طبعی) حقدده جریان ایدن منازعه و اختلافلری بر مثال اولارق ذکر ایدر بیلیرز. بواختلاف (طبعی انسان موجوددر) دعواسندن نشأت ایتش و بو خصوصده کینی و بر طرفی فکرلر سرد ایدلشدر.

کینی اولان نظرلرک اورتادن قالقمه سی ایچون آنتوگرافیائیک انکشافی و حادثه لرک صحیح بر صورته تدقیقه مدار اولاجق مه تودلرک تأسس ایتمه سی لازمدی. بونک ایچون ده هر شیددن اول انسانک علوم طبیعی نقطه سندن تدقیق اولماسی ایجاب ایدردی. لیکنه ی انسانی علم حیوانات نقطه سندن تدقیقه یول آچمش و طبیعی و مدنی خاصه لرینه کوره بنی بشری عرقلره تقسیم ایتشدر. بیوقه نه ده عین اصولی تعقیب ایلشدر. بلومه نیاخک بوبابده کی مساعیسی نتیجه سنده حیواناتک تدقیقنده مقبول اولان اصوللر دائره سنده انسانی تدقیق ایدن بر علم تولد ایتشدر که اوده انترپولوژیدر. بوعلمک یاردیمی سایه سنده آنتوگرافیک مواد طبیعی و تاریخی مه تودلره کوره تدقیق ایدلکه باشلانیشدر. انترپولوژی عالمی بدنی خصوصیتلری ایله برلکده ابتدائی قوملرک اخلاقی، عرف و عادتلرینی، دینلرینی بی طرفانه بر نظرله تدقیقه باشلاملردر.

موضوعلری اعتباریه بری برندن آیری دیگر ایکی علم دخی آنتوگرافیائیک انکشافنده مهم برعامل اولمشدر که بویکی علمک بری فولکلور، دیکری ده آثار عتیقه علمیدر. روایتلری، خلق نه بوسلرینی، اسطوره وی و خرافی اثرلری و سائرینی تدقیق ایدن بوعلمک انکشافنه غریم و برادرلرینک مهم خدمتلی سبقت ایتشدر. فولکلوره تدقیقاتی

یکانه بر واسطه اولدینی ایچون تدقیق ایدلش و ایدلکده در. بوتدقیقلره قادار وحشیلرک انسان اولوب اولمادقلری حقدده بویوک بر شبهه واردی. بوتدقیقلر نتیجه سنده وحشیلرک ده انسان اولدینی و حتی لافیتونک تعبیرنجه اولنرک [عقل و ذکا صاحبی و حتی پک قوتلی قوه حافظه یه مالک و ناطقه پرداز و آورو بالیره کوره عدالتلی اولدقلری] تبیین ایتشدر.

ابتدائی انسانی طایف ۱۸ نجی عصر فیلسوفلری ایچون برغایه امل ایدی. بونک ایچون ده وحشی قوملری تدقیق ایتک لازمدی. وحشی قوملر ابتدائی طرز ادله و تشکیلاته مالک اولمقدن ماعدا اسکی دینلرک بتون ایزلرینی محافظه ایدرلر. بونلرک طرز حیاتی، عرف و عادتلرینی، جسمانی و روحی احوالی اوکرمه عسکه ابتدائی انسانی طایفیش اولورز.

۱۸ نجی عصر فیلسوفلرینی، حرث جهنتدن ابتدائی درجهده اولان انسانلرک عین قانون تحت تأثیرنده، تکامل ایتکده اولان انسان زمره لرینه داخل اولماسی مسئله سی مشغول ایدیوردی.

۱۸ عصرده وولتسر، هه رده ر، کبی قوملرک حرث جهنتدن مختلف و متنوع اولمالرندن استدلال ایدرک بنی بشرک تکامل ایتدیکنه و انسانک طبیعتک بر جزئی اولدیفنه ذاهب اولان فیلسوفلر و متفکرلر یتیشمشدر. هه رده ر بنی بشرک تکاملنه دائر یازمش اولدینی اثرنده: «یک زلاندالیره کوره دها وحشی اولان قوملر آوروپاده یاشامه مشلردر، انسانیت سز اولان بو وحشیلرده انسانیت موجوددر، خوته نتولر کندی چوجوقلرینی دیری دیری دفن ایدیورلر و اسکیمولر اختیارلامش بابا لرینک قاپنه اوقلر صاپلیورلر ایشه بو، مدهش بر احتیاج تحت تأثیرنده جریان ایدر. اولنرک بو حرکتلری ابتدائی درجهده اولان انسانی حسلرینی لکه دار ایتز، بزم محیط مزدهده یا ککش عاکه لر و عشقک لذتی تحت تأثیرنده بوندن دها جیع وقعه لر جریان ایتکده در».

شیللر: «بزم بحریه لیرمزک اوزاق مملکتلری کشف ایتهلری حرثاً پک مختلف و دون درجهده اولان قبیله لرک بزم اطراف زده یاشامش اولدقلرینی کوستر مکده در. بو وحشیلرک بزه اولان نسبتلری مختلف یاشده کی چوجوقلرک بویوش اولان انسانلر اطراف زده طویلانلری قبیله ندرک، بوبویوکلر کوچوکلره باقهرق کندیلرینک زمان طفولیتلرینی تذکر ایدرلر. بزه بو وحشیلره باقهرق کندیمزک ابتدائی وضعیت می نقطه

ساھەسىدە ئوروپا اقوامىك ابتدائى اقوامىك بولدىنى بوتون دورلرى كچىرىشى اولدىنى آكلاشلىمىشدر . آثار عتيقه تھرياتي ئاتىلىدە اوزىك ادوار ژە اولوژيە طبقەلەردە انسانىك واولىك قوللاندىنى اشيا واسلىھەنىك بولماسى وحقى انسانلار واولىك سىلغارى حقىدە معلومات كىسب ايتىمىز ايجون بروسىلە اولدىنى كې انسانلار كدرجە تكاملنى كوستىرىك جەھەتتىن دە بويوك براھىتى حائىزدر .

ئىئوغرافيا تىققاتىنىك انكشافىدە مەھم برعامل اولان علملىك برى دە مقايىسە السىنە علمىدر . بولك سەمىي نىجەسىدە ۱۹ نچى عصرىك بدائىتلەردە ئاسس ايتىش اولان بو علم مختلف برچوق قىيە وقوملىك لسانلىرىنىك براسلەن تىشەپ ايتىش اولدىنى كوستىرىك سورتىلە ئىئوغرافيا تىققاتىنە كەنىش برساھە آچىش وقوى تىنىفلرايجون امكان حاصل اولمىشدر . عىنى عامىك ياردىمى ساھەسىدە كەملىك اولان مىللەلر وبوجەلەدن اولاق اوزرە كە قىدىم زىمانلار دە وقوعە كان مەاجىرلەر وابتدائى مەنىتلر تىئور ايتىشدر . اجتماعىات علمىلە پوزىتولوىست فلسفەنىك ئاسسى دە ئىئوغرافيانىك انكشافى موبج اولمىشدر . داروينىزىمىك ترفىسى وداروين طرفىدن تكامل نظرىيەسىنىك وضع اولماسى ئىئوغرافيا تىققاتىندە مەھم برانقلاب وجودە كىتىرىمىشدر . پوزىتولوىست فلسفە ئىئوغرافيا تىققاتىنە بروجەھ وىرىمىشدر . ئىئوغرافيا تىققاتىندە بولنانلار كەرىشىدن اول مىشادەلەرنىك تام وھىچچ اولماسنىك لىزوى وحادىئەلەك اولدىنى كې مىشادە اولماسى وحادىئەلەر تىنىفى اولدىنى وقت زىمان ، مىسافە وتكامللىك نظر دقتە آلتاماسى حادىئەلەرى اصغىرى اولارق بر فرضىيە رەپى ايتىك امكاننىك تەمىن ايدىلەسى ومە . تودلىك ايشلىنەسى پوزىتولوىست فلسفەنىك ئىئوغرافيايە اولان تەمىنلەن ايلرى كىلىشدر . فىلسوفلار كەلادەسىنە كورە پوزىتوتىزىم ئىئوغرافىق مەتودوسىستىملىك ايشلىنەسىنە وئىئوغرافىق حادىئەلەك حقىقى وھىچ بر صورتدە تىنىفى وقوملىك اولدىنى كې تىصویر اولماسىدە دىكر فنلاردن زىادە اجراى تەئىر ايتىلىشدر . اجتماعىاتى بر علم اولارق ايلك دقتە تىنىفى ايدەلەر تىققاتىلە ئىئوغرافىق تىققاتىلەرە برلىكدە باشلامىشدر . زىرا ئىئوغرافىق حادىئەلەر واسىلەسىلە جەئىللىرى اوكرەنىك داھاقولایدەر . تكامل نظرىيەسىنىك وضع اولونماسى ئىئوغرافيانىك فى اصوللار دائىرەسىدە ناكشائى موبج اولمىشدر .

۱۸۵۹ دە وایچىك [طبیعی قوملىك آنتروپولوگىسى] نام اثرى انشار ايتىشدر . مؤلف اثرىنىك مەقدەمەسىدە ئىئوغرافيا تىققاتىنىك دە طبیعت تىققاتىندە تطبیق ایدىلن اصوللارە كورە جریان ایتىمىسىنىك لىزومەتتىن بحث ایدىيور .

آ. پاسچىئانىك [Der Mensch in der Geschichte] نام اثرىنىك انشاریلە ئىئوغرافيا مەھم بر اثر قازانمىشدر . پواثرى متعاقب آلمانىادە ئىئوغرافيانىك بوتون داللىرى احتوا ایدەن برسەرى نەھر ایدىلىشدر . ۱۸۶۵ سەنەسىدە ئاپلورىك [Researches into the early history of Mankind] نام اثرى انشار ايتىشدر . مؤلف بو اثرىدە ئىئوغرافيانىك بوتون داللىرى تىققاتى ایدەركىن تكامل نظرىيەسىنى واضح برسورتدە ومعین مەتودلەرە كورە تطبیق ایتىشدر . عىنى مؤلف [ابتدائى حرىلەر] . دائىر یازمىش اولدىنى اثرىدە دىئىلەر كە ابتدائى شىكللىرىنە دائىر اولان فكىرلىرىنى ایشاح ایتىشدر . اسسى دىئىلەر و عرف و عادەللىرى بقیەسى حقىدە كى نظرىيەسى ئىئوغرافيا تىققاتى ايجون فوق العادە براھىتى حائىزدر . عىنى زىماندە انكلىرە دەلەلە بولوك كىتابىيات قىسمىدە ذكىرايدە جىكمز پك مەھم اثرى نەھر اولمىشدر .

۱۸۶۸ دە مورغانىك [بەھرى عائىلەلەردە ھەرىت، خەم وارباقى سەستىملىرى] وبونى متعاقب ۱۸۷۷ دە [ابتدائى جەئىتلەر] انشار ایتىشدر . بو سو كىچى اثر دە عائىلە ، ازدواج وابتدائى مۇسسەلەر حقىدە مەھم معلومات مىندىرچ اولمىقەن ماعدا پوزلرچە قوملىر مقایسەلى مەتودلەرە كورە تىققاتى ایدىلىشدر .

۱۸۶۰ دە ئەفرۇغوى و توتەمىزىم حقىدە پكى نظىرلىر صاحى اولان [ماقەلەلەرنىك] ك اثرى نەھر اولمىشدر .

۱۸۷۰ دە سېنسرىك اجتماعىاتە دائىر اولان اثرى انشارە باشلامىشدر . سېنسرى بو اثرىنىك مەھم بر قىسمىدە ابتدائى دىئىلەر و جەئىتلەر كىكاملنى ایشاحە تىخسىص ایتىشدر . عىنى مؤلف [تصویری اجتماعىات] ندە ئىئوغرافىق موادى تىنىفى ایتىشدر . سېنسرى پواثرىلەرلە ئىئوغرافيانىك فى اساسلىرىنى تىثىت ایتىد كىدن ماعدا عائىلە وقار دە شىكلىك حقوقى دە تىئور ایتىشدر . بو اثر دىن فلسفەسىنە وابتدائى حقوقە دائىر پك مەھم معلوماتى احتوا ایدەر .

بىكلىرچە ذوات طرفىدن دىئانىك ھەر طرفىدن آنتو-غرافىق موادىك طویلانىمى دىكر فنلار كە انكشافىدە

خدمت ایتشد. بوموادك برچوغى تصادفی بر صورتده
ومشاهده ایتش اولدقلری قوملرك لسانلری بیلیمین
ودیکر قوملرك عرف وعادتلری ادراك ایتمین
اشخاص و سیاحلر طرفندن طولانیتمش اولدیغندن
مخالف حقیقت برچوق حادثه لرك قید اولماسنه سبب
اولشد. بوطریقاه موادك یا کایش طولانیتمی صحیح
مواد حقننده شبهه لری موجب اولشد. میسیونرلر
قبیله لرك لسانلری اوکره غمش واونلری تدقیق ایتش
اولدقلرندن بدایتده مهم مواد اکثریتله اونلر
طرفندن طولانیلردی. بونلر آنتوگرافیک تدقیقلر
ایچون چوق مفید وبالخاصه ابتدائی لسانلرك تدقیق
ایچون حائز اهمیت ونسبه صحیح مواد طولیلامق
صورتیه آنتوگرافیاك انكشافنه یاردم ایتش ایسه لرده،
بونلر طرفندن طولانیتمش موادده بر طاقم قصورلری
احتوا ایتشد. بالخاصه معنوی حرثله علاقه داراولان
ماده لر میاننده کوزه چاربه جق قصورلری احتوا
ایده نلری وارد. بوکی سبیلردن دولایی بعض
موادی یکیدن طولیلامق و بعضیلری اكمال ایتك
مجبوریتی حاصل اولشد. بوندن ماعدا منقرض
اولقده اولان بعضی قوملرك تدقیقی تعجیل وتسریع
ایتك ایجاب ایتشد. صوکرادن بوتدقیقلر آنتوگرافیک
تدقیق سیستملرینه کسب وقوف ایتش اولان ارباب
اختصاص طرفندن اجرا اولونمشدر. یوزلرجه ارباب
اختصاصك یوزلرجه وحشی قبیله وقوملری تدقیق ایله مه لری
نتیجه سننده فنی آنتوگرافیا تدقیقاتی و آنتوگرافیا علمی
تأسیس ایتشد. بالخاصه ۱۹نجی عصرک نهایتلرنده اجرا
اولان تدقیقلر نتیجه سننده آنتوگرافیا علمی تکامل
ایتش ودیکر فنلرك انكشافنه ده برواسطه اولان
پك زنکین مواد طولانیتمشدر.

آنتوگرافیا تدقیق ایله اشتغال ایده نلر میاننده
بوپوك متفکرلر، فیلسوفر، اجتماعیاتچیلر وارد.
۱۹نجی عصرک نصفندن صوکره باستیان بوباده
یورولادن مدهش بر صورتده چالیشمش و تقریباً
اللی سنه ظرفنده بوتون دنیایی دولاشمش وجهانده
ایلك دفعه اوله رق تأسیس ایدیلن آنتوگرافیا موزه سی
ایچون پك زنکین مواد طولانیتمشدر. آلمانیا ده
آنتوگرافیک مواد طولیلامق مشغول اولانلر آراسنده
پروفور فون شتینه ن کی مهم سیمالر بولنمشدر.
طبیعی اولدیی کی تصویر ایده ن بوذات بره زیلیانك
اك ابتدائی قومی کشف ایتشد.

اقوامی فنی بر صورتده مشاهده ایده نلرك چوقلفیله

کهنیش مستملکه لر مالک اولان انکایز لرتیمز ایده نلر.
لوندرده کی آنتره پولوژی انستیتوسنك تعلیماته کوره
حرکت ایده ن منور انکایز مأمورلری، عسکری
آداملری، میسیونرلری آنتوگرافیا ده اثر پك زنکین
مواد طولانیتمشدر.

هوللاندالیلر کندی مستملکه لرنده جدی بر
صورتده آنتوگرافیک تدقیقلرده بولنمشدر. هوللاندالی
عالملر آراسنده ویلفین کی ممتاز آنتوگرافیا متخصصلری
وارد.

آمریقادا بوتون جهانجه طانیلمش عالملرینك
اك مشهوری بانقروفت در. بوعالمك تحت نظارتنده
شمالی آمریکا هندیلری تدقیق اولنیش و پك زنکین
مواد طولانیتمشدر. جواهر متحده بومقصد ایچین ۱۵
میلیون استرلینغ تخصیص ایتشد. بوسایه ده آمریکا
وحشیلری آنتوگرافیا سنك بوتون دالریخی احتوا
وبوپوك حمده یکرى جلد تشکیل ایده ن معظم
برسهری نشر اولنمشدر. آمریکا وحشیلری تدقیق
ایده نلر میاننده مشهور مورغان ده بولنمشدر. مورغان
یکرى سنه ظرفنده آمریکا وحشیلرینك لسانلریخی
تصنیف ایتشد. آمریقادا بوقیل مؤسسه لر پك
چوق اولوب اکثریتله موزه لرده و آقاده میلره مربوطدرلر.

آوروپاده ایسه بوقیلدن اولان تدقیقلر اکثریتله
علمی جمعیتلر طرفندن اجرا اولنقده در. بومقصدله
ایلك دفعه پاریسده ۱۸۳۹ ده Socete d' Ethnologie
و ۱۸۵۹ ده پاریس آنتره پولوژی جمعیتی تأسیس
اولنمشدر. انکلترده ۱۸۴۴ ده [aborigenes
Protection] مرهوط اولارق آنتولوزی شعبه سی
وجوده کتیرلشد. ۱۸۶۱ ده داروین، هه کسل،
له بیوق و تابولرلرك اشتراکیله آیری بر آنتولوزی
جمعیتی تشکیل ایدلشد. صوکرادن بوجعیتك
فعالیتی نتیجه سننده بوپوك بریتانیا و ایرلندا انتروپو-
لوژی جمعیتلری تأسیس اولونمشدر. هولاندا
مستملکه لرنده ده انکایز جمعیتلری اجرای فعالیت
ایتکده درلر.

آمریقادا ایلك آنتوگرافیا جمعیتی ۱۸۴۴ ده،
آلمانیا ده انتروپولوژی مؤسسه سنك بر شعبه سی اولق
اوزره ۱۸۶۵ ده تأسیس اولونمشدر. بو مؤسسه
اوزون بر زمان ظرفنده ویرخوف طرفندن اداره
اولونمشدر. انکلتیره نك مهم مرکز لرنده آنتوگرافیا
جمعیتلری تشکّل ایتشد. ۱۹نجی عصرک نصفندن
صوکر آنتوگرافیاك انكشافنده آنتوگرافیا موزه لری

دوت و کرک بلدیله و خصوصی جمعیتلر و اهل همت بو قییل موزه لره تاسیسی ایچون بویوک معاونت لرده بولمیشلردر .

جماهر متحده ملی موزه سنک آنولوژی شعبه سی قوملره کوره تقسیم ایدیش و بوقوملرک حرثلری و عمومیتله حرثلرک تکامل کوستریشدر . آمریکان ملی موزه سنکدن سوکره American museum of Natural history کاپر . ۱۸۶۹ ده تاسیس ایدیلن بو موزه طرفندن فی سیاحتلر اجرا و معظم اثرلر نشر اولمقده در . بوموزه نك آنوغرافیا شعبه سی صوکر زمانلره قادار مشهور بوآر طرفندن اداره اولمشدر . آمریکاده اوچونجی آنوغرافیا موزه سی ۱۹نجی عصرک نهایتلرنده شیکاغوده تاسیس اولمشدر . بو موزه دیگرلرینه نسبة یکی تاسیس ایدیش اولمائه رغماً پک مکملدر .

موزه لره انکشافی آنوغرافیا نك بوتون دالری نك متوازن برصورتده تکمائی موجب اولمشدر . موزه لره انکشافندن اول آنوغرافیا نك دینی و اجتماعی حرثله علاقه دار اولان [عائله ، نکاح و طلاق ، عقیده لره ، ابتدائی مؤسسه لر] دالری آزچوق انکشاف ایتش ایدی ایسه ده مادی حرثله علاقه دار اولان دالری نك فی برصورتده ایشلمه سی ایچون آنوغرافیا موزه لرینک تاسیسی لازمدی . موزه لره انکشافی نتیجه سنده حرثک بوتون دالری نك تدقیق ایتک ایچون امکان حاصل اولمشدر . بوبابده رائه لک ، آندره نك ، شورتنک یه قوبسونک اثرلری مهمدر . بو اثرلرک مهم برقیسی پولینزیا حرثیه غرب - شمالی آمریقا قوملرینک حرثلرینک مقایسه سنه تخصیص اولومشدر .

آنوغرافیا نك انکشافی دارالفنونلرده بوعلمه مخصوص درس کرسیلری تاسیس اولوناسنی موجب اولمشدر . آوروپانک مهم دارالفنونلرنده بوعلم ، متخصصلری طرفندن تدریس ایدلمکده و مدرسلری طرفندن پک مهم اثرلر وجوده کتیرلمکده در . پارس آنترپولوژی مکتبی نظر اعتباره آلبان دینی تقدیرده آنوغرافیا تدریساتنه مخصوص آبری بر مکتبک موجود اولوب اولمادی بجزجه مجهولدر . آنوغرافیا مناسبتدار اولدینی دیگر فنلره علاقه دار ایدیلهرک آمریکانک ۳۳ دارالفنوننده تدریس ایدلمکده در . آمریکاده موجود بشی آنترپولوژی فاکولته سنده مستقل بشی آنوغرافیا کرسه سی وارددر . روسیاده بولشه ویک اختلالنه قادار آنوغرافیا کتیرتله جوغرافیا

مهم برعامل اولمشدر . بوموزه لر فی مه تودلره کوره اجرای تدقیقات ایتکده و سائر فنلرک انکشافنده اجرای تأثیر ایله تمکده درلر . آنوغرافیا نك اساسی فی و صحیح اولدینی شیشه سز اولان مواد و حادثه لر تشکیل ایتدیکندن آنوغرافیا موزه لری حرثله علاقه دار اولان موادی ، ابتدائی صنعتلری ، ابتدائی عبادت ، آیین و مراسمک اشکالی و سائر بی واقعه اولدینی کبی تجسم ایتدیریرلر . آنوغرافیا موزه لری اهالی ایچون تماشا عمل اولمقده زیاده حرث تدقیقاتی ایچون برر دارالمساعی درلر . بو موزه لرده مواد جوغرافی منطقه لره و تکامل قانونلرینه کوره مه تودیق برطرزده تصنیف ایدیلر . موادک مشاهده سی نتیجه سنده بخی بهرک بوتون ادوار حیاتیه سی کوز اوکنده تجسم ایددر .

آنوغرافیا موزه لری موجود موادک محافظه سیله اکثفا ایتمزلر ، نادراً موجود اولان اثرلری طویللا نقی و فی هیئت سفریه لر کوندرمک صورتیه ده آنوغرافیا نك انکشافنه یاردم و موادی فی اصولره کوره تصنیف ایددرلر . بو طریقله فنونک انکشافنده خدمت ایتش اولورلر .

یکی قطعه لر و یکی مملکتلر کشف ایدلمکله آنوغرافیا نك مواد طویللامایه باشلانمش و پک نادر اولان اثرلر آله ایدیش ایسه ده آنوغرافیا موزه لری تاسیس اولونجیه قادار بو طویللامش مواد فی و علمی برامیتی حائر اولممشدر . ایلك آنوغرافیا موزه سی تشکیل ۱۸۴۳ ده Jomard طرفندن دوشو . لاش ایسه ده ایلك آنوغرافیا موزه سی آلمان یاده تاسیس ایدمشدر . مدنیت علمی بو خصوصده باستیانه مدیوندر . برلین آنوغرافیا موزه سی بوتون مدنیت عالمنجه طانیامش عالم و متفننلرک [بوجه دن شته نیه ن ، غریبونوله ، موللر ، لوشان و سائر نك] تحت نظارتنده اجرای فعالیت ایتش و ایتکده در . برلین موزه سی آلمانیا نك دیگر مهم مرکز لرنده ، مثلاً هامبورغ ، مونیخ ، برهمن ، بلده لرنده تاسیس ایدیلن موزه لر ایچون اورنک اولمشدر . لوندره موزه سی موادک چوققلیه تمیز ایتکده ایسه ده تصنیف جهتندن مکمل دکلدر . استوقه ولده ۱۸۷۲ ده مختلف قوملری ملی البسه لر یله تجسم ایتدیرهن و پک زنکین موادی احتوا ایدهن پک مکمل آنوغرافیا موزه سی تاسیس اولمشدر . آنوغرافیا موزه لری بالخاصه جماهر متحده ده انکشاف ایتشدر . شمالی آمریکاده کرک

ایله علاقه دارایدیلرک تدریس اولونوردی. روسیاده
آنتوگرافیانك انكشافه مهم خدمتلی سبق ایتش
اولان عالم و پروفیسورلرک اك ایلری كلنلردن پروفیسور
آنوچین، پروفیسور سیمرونوف، قاسترن، زادلوف،
شره نق، میده ندروف و سائره در.

روسیه ده، آنتوگرافیا ۱۷ نجی و ۱۸ نجی
عصرلرده انكشافه یوزلوتمشدر. كرك روس فنون
آقاده میسی و كرك مختلف جمعیتلر طرفندن فنی هیئت
سفریه لر کوندیرلش و برچوق تدقیقلر اجرا اولونمشدر.
آنتوگرافیا ایله علاقه دار اولان فن و علملرک انكشافی
ایچون بوبوك همتلر صرف ایدلشدر. مثلاً ۱۹ نجی
عصرک نهایتلرنده چوچیلرک لسانی و فولکلورده سنه دأثر
وبوغه رازوفك یوقه کیرلرک لسان و فولکلورده سنه دأثر
لیخه لسونك و بیقارسکینك و صیروشبو شکینك یاقوتلر
حقنده بیقارسکینك، یه ستریسکینك و خانغالوفك
وقرولهك، بوراتلر، وغیلاقلره دأثر سائر مؤلفلرک
اثرلری مهم اثرلردن معدوددر. روسیاده برچوق
آنتوگرافیا موزه لری موجود اولوب مهملری سیبریاده
جیتاده، بوست آلیکساندر فسکی ده، ساخالینده،
ایرکوتسکی ده تأسیس ایدیلن موزه لرله پترسبورغده
۳ نجی آلیکساندر نامنه کشاد اولنان موزهك
آنتوگرافیا شعبه سیدر.

۲۰ نجی عصرک بدایتلرنده روسیه ده آنتوگرا-
فیا تدقیقاتی ایچون مهم تشکیلات وجوده کتیرلشدر.
۱۹۰۳ ده قله مانسوفك تحت اداره سنده اورته و شرقی

آسیانك تاریخی، آثار عتیقه سنی، لسان و آنتوگرا-
فیانسی تدقیق ایتك مقصدیله بر جمعیت تأسیس اید-
لشدی. بو جمعیت عین مقصدیله تشكیل ایدهن بین
الملل اتحادك مركزك وظیفه سنی کوردی.

۱۹۰۰ سنه سنندن اعتباراً [روس فنون
آقاده میسی یاننده کی آنتوگرافیا و آنتروپولوژی موزه
لرینه دأثر] مواد نامیله نشرینه باشلانمشدر.
روس آنتوگرافلری طرفندن برچوق مواد طوبلانمشدر.
فقط بوموادك تصنیفی ناتمامدر.

قاسترنك، رادلوفك، شره نك، میده ندورفك،
سیمرونوفك و صوك زمان روس آنتوگرافلرینك
بوابنده کی مساعیلری فوق العاده بر اهمیت حائزدر.
بونلر وسائر طرفندن تورك و قافناس قوم و قبیله لرینك
آنتوگرافیا سنه دأثرلرک چوق وزنکین مواد طوبلانمشدر.
اوستهك، جوچی، یوقا کیر، قورهق، قاجادالی،
غیلاق، یاقوت، قسماً آییلن، تونقوز، ساموید،
ینه سهی اوسته کلرینه وسائر یه دأثر طوبلانمش
مواد بوجهلر دندر. شامانلغه دأثر وادده حائز اهمیتدر.
روس آنتوگرافیا علملری طرفندن تألیف ایدیلن
اثرلردن ماعدا غربك مشهور آنتوگرافیا و آنتروپولوژی
علملرینك، مثلاً راقسهل، لیبرت، شورتنس،
غه لواله، موریتسه، تایلور و سائرهك اثرلری ده
روس لسانه ترجمه ایدلشدر [۱].

[۱] کتابیات کلهچك مقاله یه علاوه ایدیله جکدر.

